

ZÁVĚR

Závěrem je třeba konstatovat, že stávající trestní zákon č. 140/1961 Sb., je i přes velmi značný počet novelizací ve své koncepci stále poznamenán politickosprávní doktrínou totalitního státu ovládaného komunistickou ideologií založenou na třídním pojetí a v něm obsažená právní úprava je nejednotná a postrádá celkovou právní soudržnost založenou na základních zásadách trestního práva hmotného, které se uplatňují v demokratickém právním státě. Jedná se především o systematiku obecné a zejména potom zvláštní části, která stále vyjadřuje hodnotový systém a kriminálně politickou koncepci komunistického totalitního státu založené na socialistické ideologii kolektivismu a potlačování subjektivních práv občanů.

Trestné činy jsou ve zvláštní části trestního zákona rozděleny celkem do dvanácti hlav podle skupinových a druhových objektů, přičemž některé z těchto hlav se dále ještě člení na oddíly. V jednotlivých hlavách a oddílech jsou sdruženy trestné činy, které útočí proti skupinám zájmů téhož druhu. Pořadí hlav zvláštní části je doposud stanoveno významem společenských vztahů určitého druhu tak, jak si ho určila dřívější společnost. Na prvním místě stojí ochrana republiky a ostatních zájmů týkajících se státu jako celku. Následující hlavy IV. až VI. tvoří přechod k ochraně jednotlivce, hlavy VII. až IX. obsahují skutkové podstaty trestných činů proti osobnosti a majetku. Závěrečné tři hlavy pojednávají o trestných činech zvláštní povahy. Je zcela patrné, že v současné době toto členění již neodpovídá prioritám dnešní moderní společnosti, kdy Česká republika směřuje k plné integraci do evropských hospodářských, politických, kulturních i bezpečnostních struktur.

Existuje zde stále materiální pojetí trestného činu jako základu trestní odpovědnosti, kdy je na prvním místě zdůrazňována nebezpečnost trestného činu pro společnost a v systému sankcí je trest odnětí svobody stále základním trestem, čímž není dostatečně zajištěno ukládání alternativních trestů

a opatření. Četné a často nekoncepční novelizace trestního zákona také přispěly k porušení proporcionality mezi sankcemi stanovenými za jednotlivé trestné činy, jak z hlediska druhu sankcí, tak i z hlediska jejich trestních sazeb.

Mimo to ve stávajícím trestním zákoně přetrvávají právní instituty koncepčně poznamenané pojetím, které stálo u zrodu jeho původní podoby a ve zvláštní části se u některých skutkových podstat stále užívají pojmy bez nedostatečné určitosti, jasnosti a přesnosti zákonných definic trestných činů. V důsledku těchto uvedených skutečností byla narušena celková jednota pojetí trestního zákona jako základní normy trestního práva hmotného a prolínají se v něm různá pojetí poznamenaná dobou vzniku určitých normativních konstrukcí.

Úkolem rekodifikace trestního zákona bylo především plně zajistit ochranu občanských práv a svobod a dalších hodnot garantovaných Ústavou a Listinou základních práv a svobod. Zajištění realizace trestní politiky demokratické společnosti založené na principu humanismu, směřující k sociální reintegraci pachatelů a zajišťující přiměřenou satisfakci obětem trestných činů. Dále také změna celkové filosofie ukládání sankcí, kdy bylo třeba především změnit hierarchii sankcí a klást důraz na individuální přístup k řešení trestních věcí předpokládající širokou možnost využití alternativních sankcí k zajištění pozitivní motivace pachatele. V neposlední řadě to byla také potřeba dosáhnout srovnatelné úrovně s trestním právem moderního evropského standardu.

Nový zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon, který nabude účinnosti 1. ledna 2010 vychází ze zhodnocení účinnosti dosavadních základních předpisů v trestněprávní oblasti, přihlíží k vývoji právní teorie a praxe zejména v evropských zemích s rozvinutým demokratickým systémem, reflektuje změny v ostatních právních oblastech, a je zaměřen na vytvoření co nejvhodnějšího systému ochrany společnosti a jednotlivců před kriminalitou a jejími novými formami. Současně zajišťuje i plnění všech závazků v trestněprávní oblasti, které vyplývají pro Českou republiku z mezinárodních smluv a dalších dokumentů, vyjadřuje soulad vnitrostátní právní úpravy s normami práva

Evropské unie a Evropských společenství a přihlíží k relevantním doporučením a stanoviskům Rady Evropy. Zásady vyjádřené v novém trestním zákoníku respektují samozřejmě také návaznost na historický vývoj, tradice a zkušenosti československé a středoevropské právní kultury a odstraňují z trestního práva České republiky všechny prvky, které byly poplatné ideologickým a politickým postulátům z totalitního období vývoje našeho státu.

Dále je nový trestní zákoník založen na zásadě subsidiární úlohy trestního práva jako krajního prostředku ochrany jednotlivců a společnosti s tím, že pachatele lze uznat vinným trestným činem a uložit mu za něj trestněprávní sankci jedině na základě zákona. Platí zde zákaz retroaktivity přísnějšího zákona v souladu s Listinou základních práv a svobod, dále také nepřipustnost analogie k rozšiřování podmínek trestní odpovědnosti a při stanovení trestů a ochranných opatření, včetně podmínek jejich uložení. Individuální trestní odpovědnost fyzických osob vyjadřuje odpovědnost jen za vlastní jednání, čímž je vyloučena kolektivní odpovědnost. Trestní odpovědnost je založena na zavinění, ukládání a výkon sankcí vyjadřuje přiměřenost trestání ve vztahu k závažnosti trestného činu a osobě pachatele.

Zásada zákonnosti a subsidiarity trestní represe je v nové právní úpravě zakotvena v ustanovení § 12, kde v odstavci 1 je zdůrazněna základní zásada zákonnosti, která navazuje na princip „*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*“ a odstavec 2 vyjadřuje zásadu subsidiarity trestní represe společně s principem „*ultima ratio*“. Princip „*ultima ratio*“ je zde chápán jako princip omezující zákonodárce v tom směru, že trestněprávní řešení je krajním prostředkem ve vztahu k ostatní deliktní právní úpravě (správněprávní, občanskoprávní, obchodněprávní apod.). Dále z tohoto principu vyplývá také skutečnost, že trestnými činy mohou být pouze závažnější případy protispolečenských jednání, a to podle zásady, že tam, kde postačí k regulaci prostředky správního nebo civilního práva v širším slova smyslu, jsou trestněprávní prostředky nejen nadbytečné, ale z pohledu principu právního státu také nepřipustné. Ústavní soud České republiky podle tohoto principu rozhoduje již v současné době u různých trestných činů, především se ale jedná

o trestné činy majetkové či hospodářské povahy, jako např. u trestného činu zpronevěry dle ustanovení § 248 trestního zákona, podvodu dle ustanovení § 250 trestního zákona, neoprávněného zásahu k domu, bytu či nebytovému prostoru dle ustanovení § 249a trestního zákona atd., a použití principu „ultima ratio“ postupně rozšiřuje.

Zásada subsidiarity trestní represe vyžaduje, aby stát uplatňoval prostředky trestního práva zdrženlivě, to znamená především tam, kde jiné právní prostředky selhávají nebo jsou neefektivní. Trestní právo a trestněprávní kvalifikaci určitého jednání jako trestného činu, je třeba považovat za „ultima ratio“, tedy za krajní prostředek, který má význam především z hlediska ochrany základních celospolečenských hodnot. Na druhou stranu dochází v zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákon, také ke zpřísnění trestní represe, projevující se novou kriminalizací jednání, která doposud nebyla posuzována jako trestné činy. Právě u trestných činů proti majetku v hlavě V. se jedná např. o nově zařazené skutkové podstaty trestných činů neoprávněný přístup k počítačovému systému a nosiči informací dle ustanovení § 230 nebo opatření a přechovávání přístupového zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat dle ustanovení § 231. Tyto skutkové podstaty trestných činů byly do nového trestního zákona zařazeny na základě Úmluvy o počítačové kriminalitě, Budapešť, ze dne 23. listopadu 2001.

K dosažení maximální legality podmínek trestní odpovědnosti je zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon, založen na formálním pojetí trestného činu, což vede ke zvýšení jednotnosti při výkladu a aplikaci zákona a k posílení rovnosti všech před zákonem. Toto řešení znamená opuštění dosavadního materiálního či formálně materiálního pojetí a je výraznou změnou určující charakter nové kodifikace trestního práva. Formálně právní pojetí trestného činu je důsledně promítnuto do definic jednotlivých skutkových podstat trestných činů. Definice trestného činu je obsažena v ustanovení § 13, jenž stanoví, že trestný čin je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný čin a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně. V průběhu legislativního procesu bylo v návrhu osnovy trestního zákoníku doplněno tzv. interpretační pravidlo, které

znělo: „Znaky trestného činu je třeba vykládat tak, aby v souladu s účelem trestního zákona byl za trestný čin považován jen čin společensky škodlivý“. Toto doplnění prakticky vyjadřovalo skutečnost, že osnova respektovala pojetí trestného činu v jeho kombinované podobě, tedy jak formální, tak materiální. V konečné schvalovací fázi bylo ovšem od tohoto upuštěno a jak je již výše uvedeno, nový trestní zákoník je založen na formálním pojetí trestného činu. To vede k přesnějšímu vymezení jednotlivých skutkových podstat trestných činů, aniž by tyto byly kasuistické, jelikož neumožňuje ponechat řešení vágních nebo širokých zákonných pojmů na judikatuře soudů. Navíc je tímto také důsledně naplněna zásada žádný trestný čin bez zákona, viz čl. 39 Listiny základních práv a svobod a ustanovení § 1 nového trestního zákoníku.

Kategorizace soudně trestných jednání je v novém trestním zákoníku založena na bipartici, kde ustanovení § 14 uvádí, že trestné činy se dělí na přečiny a zločiny. Přečiny jsou všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let. Zločiny jsou všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny; zvlášť závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let. Je tedy opuštěno od dosavadního pojetí jednotného deliktu a pojem trestného činu je zachován jako nadřazený termín. Tato kategorizace trestných činů rozšiřuje prostor pro uplatnění alternativ a odklonů a pro diferenciaci trestních sankcí. Zároveň se odrazí i v trestním procesu a bude základem pro vytvoření různých typů řízení, příslušnosti soudů, vymezení řízení před samosoudcem, používání odklonů a dalších institutů trestního řízení. V podstatě standardní trestní řízení bude konáno o zločinech, u přečinů budou převažovat zjednodušené formy řízení, odklony a alternativní řešení, včetně širokého uplatnění prostředků probace a mediace.

Úplným závěrem této rigorózní práce ještě k věkové hranici trestní odpovědnosti. O této otázce se vedly odborné debaty i polemiky v průběhu celé přípravy kodifikace trestního zákona jak v kruzích odborníků z justiční praxe, tak také široké veřejnosti. Byly zastávány názory pro zachování dosavadní věkové

hranice 15 let z toho důvodu, že neexistují žádné přesvědčivé a empiricky doložené důkazy o tom, že snížení věkové hranice vede k pozitivním výsledkům ve smyslu individuální nebo generální prevence. Byla obhajována dosavadní právní úprava, která dle některých názorů umožňuje dostatečně efektivní postih dětské delikvence a nabízí široké spektrum výchovně, léčebně a preventivně zaměřených nástrojů. Konečné rozhodnutí poslanecké sněmovny bylo ovšem ovlivněno především rostoucí brutalitou čtrnáctiletých dětských pachatelů na straně jedné a vyspělostí dnešních čtrnáctiletých dětí na straně druhé. Z tohoto důvodu je tedy v ustanovení § 25 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákon, uvedeno, že kdo v době spáchání činu nedovrší čtrnáctý rok svého věku, není trestně odpovědný. Argumentace vyspělostí pachatelů se v tomto případě může jevit poněkud nevhodná, jelikož do roku 1950 zde byla trestní odpovědnost dána dovršením 14 let a teprve zákon z roku 1950 zvedl tuto hranici na 15 let. V konečném důsledku musíme ovšem snížení věkové hranice trestní odpovědnosti přičíst také určitému způsobu europeizace trestní odpovědnosti, jelikož v okolních zemích jako např. Slovensko, Rakousko, Německo je dána také dovršením 14 let.